

Душан Миленковић
Универзитет у Нишу, Филозофски факултет

УДК 378.147:111.85]:316.64-057.875
Оригинални научни рад
Примљено: 18. 05. 2020.
<https://doi.org/10.46630/gflz.3.2021.05>

ПРОМЕНА СТАВА СТУДЕНАТА ФИЛОЗОФИЈЕ ПОВОДОМ ДЕСЕТ ЕСТЕТИЧКИХ ТЕЗА – АНАЛИЗА ПОДА- ТАКА СПРОВЕДЕНОГ ИСТРАЖИВАЊА

Резиме

У раду се разматрају резултати истраживања које је спровео Департман за филозофију Филозофског факултета у Нишу током школске 2018/2019. године. У истраживању је испитивана промена става студената Филозофије поводом различитих теоријских теза, којима су студенти додељивали одговарајућу оцену пре и након одслушаних курсева на студијама филозофије. Попуњавајући специјално састављен упитник пре првог и након другог семестра, студенти друге године Филозофије оцењивали су, између осталог, и десет естетичких теза. Анализом прикупљених информација, у раду се сагледава на који начин је настава курсева „Историја естетике 1“ и „Историја естетике 2“, коју су ови студенти похађали током поменуте школске године, утицала на промену која је наступила у њиховом мишљењу о овим тезама. Поред резултата који се тичу промене мишљења студената након другог семестра, у раду се разматрају и други подаци добијени у истраживању, а који указују на извесне проблеме који постоје у начину на који се приступа историјском прегледу естетичких концепција на овим курсевима.

Кључне речи: естетика, историја естетике, настава, истраживање.

Увод

У овом раду, размотрићемо резултате пројекта истраживања које је током школске 2018/2019. године спровео Департман за филозофију Филозофског факултета у Нишу. У емпиријском истраживању оствареном уз помоћ посебно састављеног упитника, Департман за филозофију је покушао да установи на који начин и у којој мери филозофски курсеви које похађају студенти основних студија Филозофије утичу на ставове студената о различитим проблемима који се разматрају на настави посвећеној овим курсевима. У склопу истраживања, студенти филозофије су на самом почетку првог семестра, а затим и на крају другог семестра, попуњавали упитник састављен од различитих теоријских теза, а у зависности од тога у којој мери се слажу са приложеном тезом, студенти су се опредељивали за одговарајућу оцену, исказану бројевима од 1 до 5. На почетку и на крају семестра, студенти су попуњавали идентичан упитник, прилагођен курсевима које су похађали током наведене школске године.

У упитнику прилагођеном за студенте друге године филозофије нашли су се и проблеми који се, у већој или мањој мери, обрађују на курсевима „Историја естетике 1“ и „Историја естетике 2“. Циљ овог рада огледа се у разматрању начина на који су студенти друге године Филозофије реаговали на поменута питања која се тичу теоријског домена естетике, као и промишљању разлога због којих је до промене у ставовима студената дошло услед похађања наставе поменутих курсева. Хипотеза спроведеног истраживања била је да настава филозофије подстиче одређену промену ставова студената који похађају ову наставу. У раду ћемо анализирати у којој мери су испитаници, након слушања поменутих курсева, променили мишљење о сваком од укупно десет естетичких теза формулисаних у упитнику, а затим покушати да размотримо на који начин је ова промена повезана са теоријским концепцијама са којима су студенти дошли у додир током похађања ових курсева.

Истраживање промене ставова студената поводом естетичких проблема спроведено је са студентима друге године, будући да се они први пут интензивније сусрећу са том филозофском дисциплином на овој години студија Филозофије. На курсевима из „Историје естетике 1“ и „Историје естетике 2“ прати се развој филозофског проучавања проблематике естетског доживљаја и вредновања уметничког дела, уметничког стваралаштва, али и других тема попут разматрања лепоте у природи. Историјски период који ови курсеви имају у виду започиње са Платоновим дијалозима о лепоти и уметности, а завршава Хајдегеровим (*Martin Heidegger*) списима о улози уметничког дела, уз мање осврте на друге естетичке правце настале у 20. веку. На вежбама из наведених предмета у овој школској години са студентима су разматрани Платонов дијалози „Ијон“, „Хипија већи“ и „Држава“, спис „О мерилу укуса“ Дејвида Хјума (*David Hume*) и књига *Критика моћи суђења* Имануела Канта (*Immanuel Kant*) у оквиру „Историје естетике 1“, док су на вежбама из „Историје естетике 2“ разматрана „Писма о естетском васпитању човека“, Ф. Шилера (*Friedrich Schiller*), Хегелова (*Georg Wilhelm Friedrich Hegel*) *Предавања о естетици* (односно, у домаћем преводу, *Естетика*), као и Ничеов (*Friedrich Nietzsche*) рани спис *Рођење трагедије*.

Анализа резултата истраживања

Анонимни упитник попунило је укупно осам студената друге године на почетку првог и на крају другог семестра, а промена става сваког од испитаника могла се пратити на основу посебне шифре коју су студенти уносили приликом попуњавања упитника. Студенти друге године су исказивали свој став о овим тезама из области естетике:

1. Доживљај уметничких дела је сам себи сврха и није директно повезан са осталим делатностима у човековом животу.
2. Вредност уметничког дела у потпуности зависи од карактера самог уметничког дела, а не од човека који то дело доживљава.
3. Теоретисање о уметности може се одвијати и без формирања директног, личног односа са уметничким делима.

4. О укусима не треба расправљати. Естетско вредновање је субјективно и релативно.
5. Образовање је значајан фактор за стварање уметничког дела.
6. Познавање уметности различитих епоха ми помаже да боље разумем уметност садашњости.
7. Уживање у уметности и емоције које изазива уметност јесу они аспекти естетског доживљаја који нам говоре о вредности уметничког дела.
8. Да би се уметност истраживала на прави начин, потребна су знања из различитих области: теорије и историје уметности, теорија које анализирају положај уметности у друштву и томе слично.
9. Образовање је значајан фактор за рецепцију уметничког дела.
10. Установе културе представљају ауторитете за процењивање уметничког дела.

Питање	1		2		3		4		5		6		7		8		9		10	
	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II
Студент 1	4	2	4	2	4	2	1	1	4	4	5	5	4	4	4	5	4	5	2	3
Студент 2	3	2	3	2	1	2	1	2	2	1	5	4	3	4	4	4	4	2	1	1
Студент 3	1	1	2	1	3	5	5	5	1	1	4	5	5	5	1	1	1	1	1	1
Студент 4	4	5	3	2	2	3	1	1	4	4	3	4	3	4	3	3	3	3	2	2
Студент 5	4	2	2	2	2	5	2	2	3	3	4	4	4	4	4	3	4	4	3	4
Студент 6	1	4	3	1	4	4	1	1	1	1	5	5	1	4	4	4	1	1	1	1
Студент 7	5	3	2	3	3	5	2	1	4	2	5	4	4	3	5	4	5	4	2	2
Студент 8	4	5	2	4	3	4	1	2	2	3	2	4	3	4	2	4	4	4	4	2
Просечна оцена пре првог семестра	3.25		2.63		2.75		1.75		2.63		4.13		3.38		3.38		3.25		2.00	
Просечна оцена након другог семестра	3.00		2.13		3.75		2.00		2.38		4.38		4.00		3.50		3.00		2.00	
Промена у просечној оцени	-0.25		-0.50		1.00		0.25		-0.25		0.25		0.63		0.13		-0.25		0.00	
Број промена	7		7		7		2		3		5		5		4		3		3	
Број радикалних промена (мин. 2 вредности)	4		3		4		0		1		1		1		1		1		1	
Број највећих промена (три вредности)	1		0		1		0		0		0		1		0		0		0	
Број повећања оцене	3		2		6		2		1		3		4		2		1		2	
Број смањења оцене	4		5		1		0		2		2		1		2		2		1	

Табела 1: Резултат истраживања ставова студената поводом естетичких теза

На табели 1 приказани су сви подаци које смо анализирали за потребе писања овог рада. Велика динамика промене мишљења испитаника поводом естетичких теза уочљива је у случају прве тезе “Доживљај уметничких дела је сам себи сврха и није директно повезан са осталим делатностима у човековом животу”. Поред чињенице да је у случају ове тезе седам испитника променило мишљење, од чега су четири након одслушаних курсева из историје естетике променили претходно дату оцену за минимум две вредности, интересантно је да се у упитнику уочава релативна изједначеност када је реч о томе на који начин је долазило до промене у мишљењу. Од седам студената који су променили мишљење након другог семестра, три студента су на крају школске године повећала оцену коју су доделили овој тези, док су преостала четири студента смањила оцену, изражавајући мању дозу убеђења у наведену тезу. Ситуација са којом се сусрећемо у случају наведене тезе можда и најдиректније потврђује тешкоћу коју изазива чињеница да су студенти друге године долазили у додир са историјским прегледом естетичких концепција, а тиме са читавим низом различитих теоријских одношења према питању сврхе која се намењује уметности. Иако је највећи број часова вежби посвећен Кантовој естетици, у којој налазимо тезу о самосврховитости естетског доживљаја (Кант 2004: 85–91), ипак се студенти сусрећу и са концепцијама у којима доживљај уметничког дела може имати и конкретну улогу у човековом животу, од улоге у васпитању коју јој Платон приписује у “Држави” (Платон 2002: 49–73), до Шилеровог заступања тезе да је уметност управо онај производ културе уз помоћ кога је могуће променити друштвене околности, будући да се „путем лепоте долази до слободе“ (Шилер 1967: 121). Разноврсно одношење студената према овом питању у упитнику тако у потпуности осликава различите теоријске тенденције са којима се студенти сусрећу на курсевима из историје естетике.

Тезе 2 и 7 формулишу основне принципе двеју супротних естетичких оријентација са којима се студенти друге године сусрећу на курсевима из историје естетике – објективистичке, према којој вредност уметничког дела зависи од карактеристика самог уметничког производа, и субјективистичке, према којој склоност да одређеном делу придамо позитивну или негативну естетску вредност зависи искључиво од начина на који свест реципијента приступа том делу (Петровић 2006: 50–51). Теза 7 истовремено наглашава и то да су “уживање у уметности” и “емоције које изазива уметност” критеријуми на основу којих бисмо вредновање спроводили. Динамику једнаког интензитета као приликом одношења према првој тези, али другачије врсте, налазимо у случају одзива студената поводом друге естетичке тезе из упитника “Вредност уметничког дела у потпуности зависи од карактера самог уметничког дела, а не од човека који то дело доживљава”. Од седам испитаника који су након другог семестра променили мишљење, радикалнију промену запажамо код три испитаника, а ситуација је посебно интересантна када је реч о односу између студената који су у другој фази истраживања били ближи изложеној објективистичкој тези и оних који су ову тезу након другог семестра сматрали мање убедљивом. Чак пет студената оценило је ову тезу нижом оценом након додира

са “Историјом естетике 1” и “Историјом естетике 2”, док су два испитаника овој тези доделила већу оцену након другог семестра.

Да ли оваквом тренду одговара ситуација коју налазимо у начину на који су студенти оцењивали седму естетичку тезу у упитнику, односно основни принцип субјективистичке естетике? Од укупно пет студената који су променили мишљење о тези 7 након одслушаних курсева из историје естетике, у попуњеним упитницима налазимо само један случај радикалнијег повећања оцене са 1 на 4. Ипак, да су студенти имали слично теоријско опредељење као приликом оцењивања објективистичке поставке изражене у тези 2, можемо уочити у односу између броја студената који су повећали своју оцену након другог семестра и броја оних који су оцену смањили. Судаћи по оценама коју су упутили субјективистичкој естетичкој оријентацији, четири студента су након другог семестра била ближа овој тези, док је само један студент тој тези упутио нижу оцену. Од пет студената који су објективистичку тезу сматрали мање убедљивом након додир са курсевима из историје естетике, три студента су субјективистичку тезу сматрала више убедљивом, а преостала два нису променила мишљење поводом субјективистичке тезе, оцењујући је у оба случаја оценама 4 и 5.

Из изложених резултата може је закључити да је настава историје естетике заиста приближила студенте субјективистичком становишту. И у овом случају, један од главних разлога за овакво поступање студената могао би се потражити у интензивном раду на Кантовој естетици на курсу из “Историје естетике 1”. Студенти на часовима посвећеној “Аналитици лепога” долазе у додир са теоријском концепцијом која естетски доживљај и естетско суђење објашњава из перспективе трансценденталне апаратуре свести, док се не говори о одређеним фаворизованим карактеристикама естетског предмета који се сматра вредним (Кант 2004: 73–99). На часовима предавања, студенти долазе у додир и са различитим облицима савременије естетичке мисли, у којима је за питање естетског вредновања пресудан сам однос субјекта према естетском предмету, као што је то случај у психолошкој естетици, са којом се студенти сусрећу у оквиру програма за курс “Историја естетике 2” (Петровић 2006: 234–235). Приближавање студената субјективистичком мишљењу може значити да студенти након додир са историјом естетике проблеме које изазива однос рецептивног субјекта према предмету естетског доживљаја сматрају важним аспектом теоријске делатности естетике, па су на одговарајући начин припремљени на интензивнију обраду ове тематике у оквиру курса “Систематска естетика 1”.

Другачију ситуацију можемо уочити кад је реч о трећој естетичкој тези из упитника, према којој се теоретисање о уметности може одвијати и без формирања директног, личног одношења према уметничким делима. Док је одзив студената поводом наведених мисли умногоме сличан као у случају прве тезе, будући да је и овде седам студената променило мишљење након одслушаних курсева из историје естетике, а да су, и у овом случају, четири студента радикалније изменила оцену (променивши оцену за минимум две вредности), околности су потпуно другачије када је реч о томе до какве је промене у оцени

дошло. У случају треће тезе, шест студената је повећало своју оцену и приближило се мишљењу да је теоретисање о уметности могуће и без директног одношења према уметничким делима, док је само један студент био скептичнији према овој тези након одслушаних курсева из историје естетике. Овакав одзив студената поводом поменутих естетичке мисли учинио је да се просечна оцена коју су студенти доделили овој тези пре слушања курсева “Историја естетике 1” и “Историја естетике 2”, на крају другог семестра повећала за читав ступањ – са 2.75 на 3.75, што представља највећу промену у просечној оцени коју у упитнику налазимо када је реч о естетичким тезама.

Студенти су могли имати овакав утисак будући да је највећи део часова вежби у оквиру курса “Историја естетике 1” посвећен Кантовој “Аналитици лепога”, у којој, као што је познато, филозоф класичног немачког идеализма готово ниједног тренутка не реферише на одређено уметничко дело или сопствени доживљај конкретног уметничког дела, већ о уметности говори ретко и само у општим цртама (Кант 2004: 74, 89, 95). У додиру са оваквом естетичком литературом, студенти су могли закључити да се естетички дискурс, чак и у случајевима када се његова тематика директније тиче уметничких дела, може одвијати без реферисања на непосредан доживљај уметности. Међутим, важно је нагласити да највећи део осталих текстова са којима су студенти дошли у додир на часовима историје естетике не подстиче овакав став студената – напротив. Уколико имамо у виду да су студенти на вежбама из “Историје естетике 1” и “Историје естетике 2” сусрели и са учесталим Платоновим реферисањем на Хомерове епове (Платон 2002: 50–68), као и Ничеовом анализом Софоклових и Есхиллових трагедија (Ниче 2012: 49–55), могли бисмо сматрати подједнако вероватним и супротан одзив студената.

Чињеница да је студентима након одслушаних курсева из историје естетике блиска теза о својеврсној независности естетичког дискурса од конкретног естетског искуства које је предмет овог дискурса може се објаснити и тиме што су велики део теоријских концепција са којима се студенти сусрећу на овим курсевима заправо такозване “естетике одозго” (Грлић 1976: 81–84). У концепцији окарактерисаној као „естетика одозго“, специфично естетичка теоријска решења деривирају се из основних принципа којима се руководи одређени филозофски систем или метафизичко утемељење које заступа аутор овакве концепције. Од укупно шест естетичких концепција са којима су се сусрели студенти на часовима вежби током ове школске године, овакву теоријску тенденцију налазимо у четири – Платоновој, Кантовој, Хегеловој и Ничеовој концепцији. Међутим, ово се може сматрати проблематичном последицом наставе историје естетике, будући да савремени естетичари по правилу формулишу своје теоријске тврдње спроводећи анализу сопственог естетског доживљаја одређених уметничких производа, а не руководећи се филозофским системима и метафизичким концепцијама (између осталог, уп. Shusterman 2000: 215–235; Gracyk 2010: 163–167). Следствено томе, резултати које добијамо у овом истраживању могу помоћи да се у будућем конципирању наставе естетике оствари већи баланс између филозофски мотивисаних “естетика одозго” и, на искуству

уметности базиране, “естетике одоздо”, која је ближа ситуацији коју налазимо у савременој естетици.

Постоји још један начин на који се може објаснити зашто су студенти друге године били склони да естетички дискурс посматрају одвојено од непосредног одношења према уметничким делима. Трећа естетичка теза из упитника изражава метатеоријски став о томе шта можемо очекивати од одређеног теоријског одношења према естетском доживљају уметничких дела, а тиме и естетике као теоријског приступа посебне врсте. Међутим, са проблематиком ове врсте студенти се сусрећу тек на курсевима “Систематске естетике” на трећој години студија, када се на различите начине приступа проблему предмета естетике, између осталог и уз помоћ обрађивања књиге *Предмет и метода естетике* Стефана Моравског (*Stefan Morawski*) (Моравски 1974: 15–55). За разлику од теоријских проблема који се узимају у обзир на настави курсева “Систематска естетика 1” и „Систематска естетика 2“, о начину на који естетика приступа свом предмету говори се тек успутно на курсевима историје естетике, углавном у случајевима када метаестетичка проблематика постаје тема самог историјског прегледа естетике као теоријске дисциплине – примера ради, приликом говора о начину на који је Баумгартен формулисао задатак дисциплине којој је дао име, или начину на који естетичка проблематика налази своје место у Кантовом филозофском систему (Петровић 2006: 176–180, 181–193).

Тезе 5 и 9 формулисане су готово идентично, а њихова улога у упитнику огледа се у разматрању начина на који би настава из историје естетике утицала на интуиције студената поводом улоге коју игра образовање у различитим видовима одношења према сфери уметничког – рецептивној, али и стваралачкој делатности. Интересантно је да је, статистички гледано, начин на који су се студенти опходили према овим тезама готово истоветан: у оба случаја, три студента су променила мишљење након одслушаних курсева из историје естетике, од којих је по један радикалније променио свој став, изменивши претходно дату оцену за две вредности. По један студент је након другог семестра био ближи тези да је образовање важан фактор за продукцију и рецепцију уметничких дела, док су по два студента била у одређеној мери мање убеђена у тезе о важности образовања.

Студенти нису испољили драстичнију промену мишљења поводом ових теоријских проблема, будући да су се током похађања курсева “Историја естетике 1” и “Историја естетике 2” сусрели са мноштвом теоријских концепција које на различите начине третирају овај проблем. Док Платон сматра да се стваралаштво одвија “у божанском надахнућу”, а не на основу одређеног знања (Платон 2006: 19), Шилер сматра да уметност не може испунити своју улогу уколико уметник није образован у духу естетских, етичких и политичких вредности античке Грчке (Шилер 1967: 130–131, 141–143). Када је реч о рецепцији, док Кант сматра да се естетско доживљавање и суђење заснива на специфичним трансценденталним способностима човекове свести (Кант 2004: 73–74), Хјум сматра да човек заправо не поступа адекватно у рецепцији уметности док не задобије одговарајуће искуство и истанча уобразиљу у додиру са бројним

уметничким делима, да наведемо само неке од критеријума укуса које налазимо у познатом спису (Хјум 1991: 56–66). У зависности од сопствених теоријских афинитета, али и фактора који нису директно повезани са наставом историје естетике, студенти су се на крају другог семестра определили за став за нијансу другачији од оног који су испољили на почетку првог семестра.

Мишљење које је у извесној мери сродно претходно размотреној проблематици потребе за образовањем у случају стваралаштва и рецепције уметничких дела налазимо у осмој естетичкој тези из упитника: “Да би се уметност истраживала на прави начин, потребна су знања из различитих области: теорије и историје уметности, теорија које анализирају положај уметности у друштву и томе слично”. У случају ове тезе, извесна врста образовања се не очекује од субјекта као предуслов одговарајуће рецепције уметности, већ теоријске делатности која уметност узима као свој предмет, односно, у овом случају, естетике као специфичне теоријске делатности са којом се први пут интензивније сусрећу студенти друге године филозофије. Истовремено, на овај начин смо желели да установимо какве су интуиције студената поводом интердисциплинарности естетике као теоријске дисциплине. Од осам студената који су попунили упитник, њих четворо је променило мишљење о овој тези, док је само један студент дао оцену која је за две вредности мања од претходне. Када је реч о односу између студената који су дали већу оцену овој тези након другог семестра и оних који су њу сматрали мање убедљивим након одслушаних курсева из историје естетике, у овом случају налазимо потпуну избалансираност: два студента су повећала, а два смањила оцену. Просечна оцена додељена овом питању пре првог семестра (3.38), као и за нијансу већа оцена након другог семестра (3.50), сведоче о томе да је студентима близак став о важности поседовања различитих знања о свету уметности.

Чињеница да настава “Историје естетике 1” и “Историје естетике 2” није довела до драстичније промене у мишљењу студената поводом важности различитих знања о одређеним облицима уметничког стваралаштва могла би се објаснити тиме што се историјски преглед естетичке проблематике на овим курсевима завршава са Хајдегеровим списима о уметности, што значи да већина естетичких концепција са којима студенти долазе у додир на овим курсевима остаје у оквиру теоријског приступа који је неговала традиционална естетика, приступа у коме се проблематика уметности разматра из перспективе ширег погледа на свет уметности, а појмови попут категорија естетског, форме и садржаја, доживљаја и вредновања, промишљају без реферисања на специфичности које диктира сама врста уметности о којој је реч (Slater 2019). За разлику од традиционалног приступа, у савременој естетици налазимо развој естетика појединачних врста уметности – естетике архитектуре, естетике музике и томе слично. За разлику од општијег погледа на проблеме уметности и лепоте у традиционалној естетици са којима се сусрећу студенти друге године филозофије, естетичке концепције које узимају у обзир проблеме које изазива одређена врста уметности претпостављају дубље и конкретније познавање стваралачких метода које припадају тој врсти уметности, као и њене историје

(између осталог, уп. Gracyk 2010: 85–99).

Посебно интересантну ситуацију налазимо у случају четврте тезе “О укуса не треба расправљати. Естетско вредновање је субјективно и релативно”. Поред чињенице да су у случају ове тезе само два студента променила мишљење, и то минимално – повећавајући оцену са 1 на 2 – резултати упитника нам говоре о још неким специфичностима одношења испитаника према поставци естетичког релативизма (Петровић 2006: 44). Од осам испитаних студената, само један се потпуно слаже са овом тезом, оцењујући је оценом 5, док сви остали студенти испољавају мањи или већи облик скептичности када је реч о овом мишљењу. Пре слушања курса из историје естетике, потпуно неслагање са овом тезом (оцена 1) испољило је пет испитаника, док су два испољила одређену дозу неслагања, оценивши тезу оценом 2. Ниједан од осам студената није доделио оцене 3 и 4 овој тези ни пре првог, ни након другог семестра, док су се ставови студената након одслушаних курса из историје естетике тек минимално променили поводом ове тезе, будући да су два испитаника повећала оцену 1 на 2 након одслушаног другог семестра, и тиме се за нијансу приближили естетичком релативизму.

Да ли се у случају овог питања може говорити о промени става изазваној сусретом студената са одређеним теоријским концепцијама на часовима предавања и вежби из “Историје естетике 1” и “Историје естетике 2”? Уколико узмемо у обзир оригиналне текстове који се обрађују на вежбама наведених курса, изгледа да то не може бити случај. Хјумов познати текст “О мерику укуса” набраја услове које је потребно испунити да би се естетско вредновање могло сматрати поузданим (Хјум 1996: 56–66), док Кант у “Аналитици лепога” *Критике моћи суђења* наглашава општи карактер естетског суда, показујући, уз помоћ говора о начину на који свест приступа естетском предмету, да судови укуса јесу општи, али не дајући притом одређене смернице како до те општости у вредновању доћи у конкретном додиру са уметничким делима (Кант 2004: 79–84). Сви остали текстови разматрају друге естетичке проблеме које изазивају уметничка дела.

Када је реч о начину на који су се студенти односили према тези у којој се изражава естетички релативизам, ствари су још интересантније уколико се запитамо какав одзив би се могао очекивати од студената у овом случају када би заиста било одређеног утицаја наставе историје естетике на њихово размишљање о овом проблему. Супротно добијеним резултатима истраживања, од наставе историје естетике би се пре могло очекивати да ће подстаћи одбацивање тезе о естетичком релативизму, будући да и Хјум и Кант отворено критикују овакво теоријско становиште (Хјум 1991: 50–56; Кант 2004, 79–80). Док се у случају спроведеног истраживања не може тврдити да је настава историје естетике утицала на промену мишљења студената о једном од најважнијих естетичких проблема, у неком наредном истраживању је потребно сагледати какав би био став студената треће године поводом ове тезе, будући да је проблематика естетског вредновања заступљенија на курсу “Систематска естетика 1”.

Тезе 6 и 10 тек индиректно су повезане са тематиком коју студенти обрађују у оквиру курса из историје естетике. Уз помоћ шесте тезе “Позна-

вање уметности различитих епоха ми помаже да боље разумем уметност садашњости” покушали смо да сагледамо у којој мери настава из историје естетике, у оквиру које студенти долазе у додир са различитим начинима на које традиционални естетичари интерпретирају уметничка дела из прошлости, мотивише студенте да и сами трагају за интерпретативним обрасцима уз помоћ којих би боље разумели савремену уметничку продукцију. Међутим, одношење студената према наведеној тези није доживело значајну промену након одслушаних курсева из историје естетике. Три студента су повећала своју оцену након другог семестра, док су два смањила оцену, а преостала три су задржала оцену коју су овој тези наменили и пре првог семестра. У упитнику налазимо само једну радикалнију промену претходно додељене оцене, тачније, једно повећање оцене са 2 на 4.

У односу на остале тезе, тврдња о релевантности познавања уметничких дела из прошлости добила је највећу просечну оцену у оба случаја – 4.13 пре првог семестра, а 4.38 након другог семестра. Иако настава историје естетике није имала пресудан утицај на став студената када је реч о важности познавања уметности прошлости како би се боље разумела уметност данашњице, ипак је за конципирање наставе естетике значајан увид да студенти сматрају да је познавање уметности претходних епоха релевантно за начин на који доживљавају савремену уметност.

У десетој естетичкој тези коју студенти оцењују у упитнику тврди се да “установе културе представљају ауторитете за процењивање уметничког дела”. Студенти се на курсевима из историје естетике не сусрећу са пуно естетичких концепција у којима се говори о односу између институција културе и уметничког стваралаштва, изузев, у општим цртама, приликом сусрета са естетиком Теодора Адорна (*Theodor Adorno*) и кратког осврта на социолошку естетику која је укључена у програм “Историје естетике 2” у оквиру једног испитног питања (Петровић 2006: 236). Ипак, уз помоћ ове тезе, може се сагледати какве су интуиције студената када је реч о томе да ли одређене естетичке концепције нуде одговарајућу апаратуру вредновања уметничких дела, или вредновање уметности треба сматрати проблемом који превазилази границе естетичке теоријске делатности, па се мора препустити механизмима културне политике одређене друштвене заједнице. Три студента су променила мишљење о овом проблему након одслушаних курсева из историје естетике – два су повећала, а један је смањило оцену – а у упитнику налазимо и случај једног радикалнијег повећања оцене са 2 на 4. Релативно ниска просечна оцена коју су студенти доделили овој тези остала је непромењена пре и након одслушаних курсева из историје естетике – у оба случаја, она је износила 2.00. Овој тези су три студента доделила оцену 1 и нису променила мишљење поводом тога након другог семестра. Иако ни у случају овог питања не увиђамо драстичнију промену у ставу студената након одслушаних курсева из историје естетике, занимљив је увид да постоји извесан отпор студената филозофије према мишљењу да су установе културе важне када је реч о вредновању уметничких дела. У неком будућем истраживању, потребно је установити да ли би било веће промене става

у случају студената треће године након њиховог додира са предметом “Систематска естетика 2”, будући да се у оквиру овог курса разматрају и проблеми директније повезани са ингеренцијама установа културе, као што је проблем кича и однос уметности и медијске културе.

Закључак

Након анализе резултата, може се закључити да су курсеви “Историја естетике 1” и “Историја естетике 2” директно утицали на промену мишљења студената друге године поводом оних естетичких теза које су директније повезане са теоријским садржајем који се обрађује на овим курсевима – као што су проблем самосврховитости естетског доживљаја и разликовање између субјективистичких и објективистичких тенденција у естетици. Док се у случају првог проблема не може говорити о извесном консензусу студената након одслушаних курсева из историје естетике, што је и разумљиво, будући да је реч о историјском прегледу различитих теоријских оријентација, занимљиво је да је, у случају разликовања између субјективистичких и објективистичких тенденција, сама настава из ових предмета приближила већину студената друге године субјективистичким тенденцијама. Као што је већ поменуто у раду, овакав резултат можемо сматрати повољном околношћу уколико се ова одлука студената тумачи као њихово увиђање важности проблема естетског доживљаја, уживања у уметности и естетског вредновања. Са друге стране, овај резултат може се тумачити и као показатељ тога да на настави историје естетике нису довољно потенциране теорије које говоре о карактеристикама самог уметничког дела – примера ради, теорије које истичу важност форме – па нам информације прикупљене у упитнику могу послужити у сврхе осмишљавања квалитетније наставе посвећене овим курсевима.

Међутим, за разлику од теза које су директније повезане са наставним јединицама обрађеним на часовима историје естетике, не може се тврдити да су курсеви “Историја естетике 1” и “Историја естетике 2” интензивније утицали на мишљење студената поводом преосталих естетичких проблема. Овакве околности могу се сматрати очекиваним у случају естетичких теза које нису директно проблематизоване на часовима историје естетике, попут тврдње у којој се говори о ингеренцијама установа културе када је реч о вредновању уметничких дела, или у случају тезе у којој се искуство уметности претходних епоха сматра важним за доживљај савремене уметности. У извесној мери, може се сматрати оправданим и релативно слаб интензитет промене мишљења студената поводом теза о важности образовања за стварање и рецепцију уметничких дела, као и тезе о важности поседовања одговарајућих знања за адекватно теоријско одношење према уметничким делима, будући да ни овим проблемима није посвећена посебна пажња на поменути курсевима из историје естетике.

У случају неочекиваног одзива студената поводом треће естетичке тезе, у којој се говори о важности непосредног односа према уметничким делима као

предуслова адекватног теоретисања о уметности, као и четврте, у којој се заступа став естетичког релативизма, студенти су реаговали супротно очекивањима креираним у складу са литературом са којом студенти долазе у додир на овим курсевима. Као што је већ поменуто у раду, и ове околности пружају нам одговарајуће смернице за будуће конципирање наставе из историје естетике. Док нам подаци добијени поводом треће тезе говоре да је потребно на часовима вежби студентима понудити подједнаку заступљеност двеју различитих парадигми присутних у традиционалној естетици – “естетике одозго“ и “естетике одоздо“ – четврта теза нас подсећа да је потребно додатно нагласити важност теоријског разрачунавања са позицијом естетичког релативизма, будући да се естетички дискурс о естетском вредновању темељи на одговарајућем превладавању релативистичке позиције.

Чак и мимо конкретног циља спроведеног истраживања – трагања за одређеном променом у ставовима студената поводом естетичких теза – информације до којих смо дошли у истраживању помоћи ће нам у будућем промишљању наставе курсева из историје естетике, али и курсева “Систематска естетика 1” и “Систематска естетика 2”. Без обзира на то да ли је дошло до промене мишљења студената поводом одређених теза, начин на који су студенти оцењивали проблематику са којом су се сусрели у упитнику говори нам пуно о томе какве су њихове интуиције о различитим естетичким проблемима. Тако смо приметили да постоји отпор студената поводом тезе да установе културе представљају ауторитет за процену естетске вредности, док највећи број студената сматра убедљивом тврдњу да познавање уметности прошлости позитивно утиче на разумевање савремене уметности. Ове информације пружају нам нове изазове у конципирању наставе естетичких курсева. У првом случају, оне указују на потребу за упознавањем студената са теоријама које истичу важност институција културе, као што је, примера ради, институционалистичка дефиниција појма уметности (Adajian 2018). У другом случају, ове информације указују на одговорност наставника да не изневери поверење студената приликом обрађивања теоријских проблема које изазива савремена уметност, а истичу и потребу за показивањем да су знања стечена на темељу традиционалне уметности релевантна и за теоријски дискурс о уметности данашњице.

На крају, чак и у случају тезе о важности поседовања различитих знања о уметности за шире теоријско одношење према сфери уметничког, уочавамо да је студентима близак интердисциплинарни поглед на теоријски дискурс о уметности, иако значајних промена у њиховом ставу није било након другог семестра. Резултат који налазимо у упитнику када је реч о овој тези сугерише да би укључивање различитих теоријских приступа проблемима које изазива уметничко дело у наставу естетичких курсева имало добар одзив код студената филозофије.

Литература

- Adajian, T. (2018) "The Definition of Art", у: *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2018 Edition), <https://plato.stanford.edu/archives/fall2018/entries/art-definition>. Приступ:30.08.2019.
- Gracyk, T. (2010) *Listening to Popular Music, Or, How I Learned to Stop Worrying and Love Led Zeppelin*, Ann Arbor: The University of Michigan Press.
- Грлић, Данко (1976) *Естетика II: епоха естетике*, Загреб: Напријед.
- Кант, И. (2004) *Критика моћи суђења*, Београд: Дерета.
- Моравски, С. (1974) *Предмет и метода естетике*, Београд: Полит.
- Петровић, С. (2006) *Естетика*, Филолошки факултет, Београд: Народна књига.
- Платон (2002) *Држава*, Београд: БИГЗ
- Платон (2006) *Дела*, Београд: Дерета.
- Shusterman, R. (2000) *Pragmatist Aesthetics: Living Beauty, Rethinking Art*, Lanham, Boulder, New York, Oxford: Rowman & Littlefield Publishers Inc.
- Slater, B. H (2019), "Aesthetics", у: *The Internet Encyclopedia of Philosophy*, <https://www.iep.utm.edu/aestheti>. Приступ: 30.08.2019.
- Хјум, Д. (1991) *О мерилу укуса*, Сремски Карловци: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.
- Шилер, Ф. (1967), *О лепом*, Београд: Култура.

CHANGES IN THE PHILOSOPHY STUDENTS' ATTITUDE TOWARDS TEN AESTHETIC STATEMENTS – ANALYSIS OF THE RESEARCH DATA

Summary

In this paper, I analyze the data obtained from the research conducted by the Department of Philosophy of the Faculty of Philosophy in Niš, Serbia during the academic year 2018/2019. The research collected data about the change of the attitude of students of philosophy regarding various theoretical statements, which students rated before and after attending courses in philosophy. By completing a specially prepared questionnaire before the first and after the second semester, students of the second year of philosophy evaluated, among other things, ten aesthetic statements. Analyzing the information collected, I look at how the teaching of the courses "History of Aesthetics 1" and "History of Aesthetics 2" (which these students attended during this school year) influenced the change that occurred in their attitude toward these statements. In addition to examining the results regarding the change of the attitude of students after the second semester, the paper also explores other data obtained in the research, which point to certain problems in the way a historical overview of aesthetic conceptions in these courses is approached.

Keywords: aesthetics, history of aesthetics, teaching, reseach